

Kantova filozofija religije

Šimunić, Sanela

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:951328>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Filozofije i Engleskog jezika i književnosti

Sanela Šimunić

Kantova filozofija religije

Završni rad

Mentor (Izv. Prof. dr. sc. Željko Senković)

Osijek, 2014

Sadržaj:

1. Uvod
2. Prvo poglavlje: O postojanju dobrog i zlog principa u ljudskoj prirodi
3. Drugo poglavlje: Pojam volje
4. Treće poglavlje: Što je religija i vrste religije
5. Četvrto poglavlje: Kantova metafizička razmatranja
6. Peto poglavlje: Kantove antinomije uma
7. Šesto poglavlje: Kako um spoznaje prvi uzrok
8. Zaključak
9. Sažetak
10. Literatura

Kantova filozofija religije

1. Uvod

Kantova filozofija religije predstavlja njegovo sustavno shvaćanje religije koju on povezuje s moralom. Njegovo je razmišljanje da »religija ima odlučujuću ulogu u našoj kulturi.«¹, te da je početna točka religije u moralnom osjećaju. »Kada djelujemo zbog osjećaja odgovornosti, neizravno potvrđujemo da je svijet moralni poredak(...) Moralna težnja zahtijeva nekakav suodnos vrline i savršene sreće, a to nas vodi do pretpostavke o Biću koje donosi pravdu tako što osigurava da se vrline ravnomjerno nagradi u idućem životu.«² Smatra da za moral nije potrebna nikakva ideja nekog drugog bića izvan njega, kao ni bilo kakav drugi poticaj. Prema tome njemu nije potrebna nikakva religija nego je on samodostatan. Moral može i treba apstrahirati od svih svrha jer su sami njegovi zakoni vrhovni uvjet svih svrha. Moralni čovjek u određenoj situaciji znati kako treba djelovati jer neće biti dvoumljenja između toga hoće li reći nešto pravo ili krivo dok je god vođen moralnim zakonom u sebi. Međutim, Kant se slaže da je potreban nekakav svršni odnos u čovjeku, ideja nekog objekta u kojemu se nalazi krajnja svrha svih stvari, odnosno ideja nekog najvišeg dobra iz kojega možemo pretpostaviti i postojanje nekog najvišeg, najsvetijeg i svemogućeg bića. To bi biće bio Bog, čiju mi ideju možemo imati, ali ga nikada ne možemo spoznati jer nadilazi naše spoznajne mogućnosti. Ta ideja Boga proizlazi upravo iz morala. Iz toga slijedi da moral nesumnjivo vodi k religiji, odnosno vodi ka nekom višem zakonodavcu od čovjeka, ka onome koji je najviše dobro u svijetu, koji ima moć i u čijoj je

¹ Senković, Željko. (2007) *Kantovo pomirenje znanosti i religije*. pp.2

² Ibidem, pp.1

volji čovjekova krajnja svrha i krajnja svrha stvaranja svijeta. Kant se puno bavio spoznajnim mogućnostima ljudskoga uma jer, kako tvrdi Stjepan Kušar, »Kant je htio podsjetiti ljudski um na njegove granice te mu otvoriti prostor nade koja mu je neophodna kako u svijesti vlastite konačnosti ne bi izgubio izvjesnost o istini i dobru.«³ Upravo će se o pojmovima dobra i zla, odnosno urođenosti istih u ljudskoj prirodi raspravljati u prvome poglavlju ovoga rada.

2. O postojanju dobrog i zlog principa u ljudskoj prirodi

Suprotno shvaćanju da svijet sve brže propada u zlo je shvaćanje rasprostranjeno danas uglavnom među filozofima, a to je da se svijet kreće od lošega prema boljemu. Budući da se čovjek obično rađa zdrav, moramo pretpostaviti da je i duševno zdrav i dobar. Međutim, Kant se pita je li moguće da čovjek nije ni dobar ni zao, nego je dijelom dobar, a dijelom zao. Čovjeka se ne može nazivati zlim ako čini radnje koje su zle, nego ga se naziva takvim ako su te radnje takve da se iz njih može zaključiti da su u njemu zle maksime. Podsjetimo, maksime su subjektivni principi djelovanja pojedinca. »Dakle, kada kažemo: čovjek je po prirodi dobar ili po prirodi je zao, tada to znači samo da on sadrži neku (nama nedokučivu) prvu osnovu prihvaćanja dobrih ili prihvaćanja zlih (protuzakornih) maksima.«⁴ Kant smatra da predispoziciju za dobro čovjek ima u svojoj prirodi, te ju s obzirom na svrhu dijeli na tri klase, odnosno tri elementa odredbe čovjeka. Te predispozicije su: ona za njegovu životinjsku stranu, kao živoga; ona za njegovu čovječnost, kao živoga i ujedno umnoga, te ona za njegovu osobnost, kao umnoga i ujedno uračunljivoga bića. Prva se predispozicija, za ono životinjsko u

³ Kušar, Stjepan. (2013) *Pojam vjere u Kantovoj filozofiji religije*. Prolegomena 13 (1) pp.2

⁴ Kant, Immanuel. (2012) *Religija unutar granica pukog uma*. Zagreb, Naklada Breza, pp.34

čovjeku, može svesti pod fizičku i puku mehaničku ljubav prema sebi, za koju nije neophodan um. Druge se predispozicije, one za čovječnost, mogu svesti na opći naziv usporedbene ljubavi prema sebi i za nju je neophodan um. Posljednja predispozicija, ona za osobnost, prijemljivost je poštovanja za moralni zakon u nama. Sve navedene predispozicije su sastavni dijelovi koji su potrebni za to biće. Što čovjek trenutno jeste ili što mora postati u moralnom smislu, ovisi samo o njemu, dakle nema veze s drugima i s bilo kakvim vanjskim okolnostima. On sam sebe mora ili se morao učiniti moralno dobrim ili moralno lošim, odnosno ta odluka mora biti rezultat njegove slobodne samovolje. Kada se kaže da je čovjek stvoren dobar, to znači samo da je stvoren za dobro i da je iskonska predispozicija čovjeka dobra. Međutim, samim time što ima tu predispoziciju da bude dobar to nikako ne znači da čovjek jest dobar. To će tek postati ukoliko u svoju maksimu djelovanja prihvati poticaje koje ta predispozicija o dobru sadrži. Taj čvrsti umišljaj u pridržavanju svojih dužnosti zove se i vrlina. Ona se stječe postupno i čovjek je krepostan tek kada osjeća da su mu maksime da se drži svoje dužnosti čvrste. Međutim, ako je čovjek u osnovi svojih maksima iskvaren on i tada može postati dobrim čovjekom, ali je potreban revolucija u njegovom mišljenju. Odnosno, kada on svoju vrhovnu osnovu maksima, prema kojima je bio zao čovjek, obrati odlukom da bude dobar, on postaje za dobro prijemljiv subjekt, ali se kao dobar čovjek može razviti samo kontinuiranim dobrim djelovanjem. »Otuda slijedi da moralno obrazovanje čovjeka mora počinjati ne od popravljavanja u ponašanju nego od preobrazbe načina mišljenja i utemeljenja karaktera.«⁵ Da bi netko postao moralno dobar čovjek mora se boriti protiv uzroka zla. Prirodne sklonosti čovjeka promatrane same po sebi su dobre, odnosno, nisu neprihvatljive. Samo ono što je moralno-protuzakonito po samome sebi je zlo, ono neprihvatljivo koje se mora iskorijeniti. Ta iskonska moralna predispozicija uopće u čovjeku je nešto vrijedno čuđenja i divljenja jer ako čovjeku taj nevidljivi moralni zakon zapovijeda da treba biti bolji čovjek, iz toga slijedi da on ima tu mogućnost i da mora moći biti

⁵ Ibidem, pp.49

bolji čovjek. Upravo se u tome nalazi mogućnost preobrazbe nastrojenosti zlog čovjeka u dobrog – u »promjeni vrhovne unutarnje osnove prihvaćanja svih njegovih maksima u skladu s moralnim zakonom.«⁶ Međutim, nije svaki čovjek voljan nastojati oko popravljivanja samoga sebe pa um, kojemu je mrsko moralno naprezanje, nudi »pomućene religijske ideje.« Sve se religije mogu podijeliti, smatra Kant, na religiju pukog kulta, odnosno religiju nametanja za naklonost i na moralnu, odnosno religiju vođenja dobrog života. Prema prvoj religiji, religiji pukog kulta, čovjek smatra da ga Bog može učiniti vječno sretnim bez da se imalo promijeni jer to nije potrebno, ili pak s druge strane možda smatra kako je dovoljno da se moli jer je molitva izraz njegove želje, te je ta molitva dovoljna da ga Bog učini boljim čovjekom. Međutim, tomu nije tako jer bi tada svaki čovjek bio dobar čovjek, molitva bi bila sasvim dostatna za promjenu. Moralna pak religija zagovara stav da svatko mora činiti sve što može kako bi postao bolji čovjek i samo se može nadati da će to jednom zaista i postati.

3. Pojam volje

»Nigdje na svijetu, štoviše, ni izvan njega ne da se zamisliti ništa što bi se bez ograničenja moglo smatrati kao dobro osim dobre volje.«⁷ U prethodnom je poglavlju vidljivo da kako bi čovjekovo dobro ili loše moralno djelovanje ovisi o njegovoj volji. Ona je dobra po svome htijenju, po sebi, a ne po onome što postiže. Čovjekova volja i čovjekov um su povezani jer um, zbog toga što je čovjeku dan kao praktična moć, ima zadaću proizvesti volju koja je dobra sama po sebi. Međutim, kako bismo razmotrili sam pojam volje, valja razmotriti i pojam dužnosti. »On sadržava u sebi pojam dobre volje, premda pod izvjesnim subjektivnim ograničenjima i

⁶ Ibidem, pp.52

⁷ Kant, Immanuel. *Osnivanje metafizike čudoređa*. (1995) Biblioteka IGITUR. pp.13

preprekama, koji ga ipak ne samo ne skrivaju , nego ga štoviše, čak dižu i jasnije ističu.«⁸ Razlikuje se činjenje nekoga djela *iz dužnosti* i *prema dužnosti*. »Djelovanje iz dužnosti nema svoje moralne vrijednosti u namjeri koja se ima postići, nego u maksimi prema kojoj je odlučeno, dakle moralna vrijednost ne ovisi od realiteta predmeta djelovanja, nego samo od principa htijenja prema kojemu se izvršio čin bez obzira na sve predmete moći težnje.«⁹ Dakle vrijednost djelovanja je samo u principu volje bez obzira na moguće svrhe koje se mogu postići. Kant kaže kako je dužnost »nužnost nekoga djelovanja iz poštovanja prema zakonu.«¹⁰ Prema objektu svoga djelovanja čovjek nikada ne može imati poštovanje, samo nagnuće, baš zbog toga što on nije djelovanje njegove volje nego samo učinak. Moralna vrijednost nekoga djelovanja ne leži u njegovom učinku jer se isti učinak može postići različitim uzrocima. Opća zakonitost djelovanja uopće, ona zakonitost kojom se volja treba voditi jest »uvijek treba da postupam tako da također mogu htjeti da moja maksima postane općim zakonom.«¹¹ Primjerice, ako čovjek govori istinu, to je zasigurno maksima za koju bi mogao željeti da postane općim zakonom. S druge strane, ako govori laž čini krivo jer zasigurno ne bi htio da ta maksima postane općim zakonom i zasigurno ne bi htio da se njemu laže. Kant smatra kako svaka stvar u prirodi djeluje prema nekakvim zakonima, ali da je samo umno biće sposobno djelovati prema predodžbi zakona, odnosno prema volji. »Predodžba objektivnog principa, ukoliko je za volju prisilan, zove se zapovijed (uma), a formula te zapovijedi zove se imperativ.«¹² Imperativi kazuju da bi bilo dobro nešto učiniti, to kazuju volji i oni su objektivni, odnosno vrijede za svako umno biće. Te imperative Kant dijeli na hipotetičke i kategoričke.

⁸ Ibidem, pp.18

⁹ Ibidem, pp.21

¹⁰ Ibidem, pp.22

¹¹ Ibidem, pp.24

¹² Ibidem, pp.39

Hipotetički imperativi »predstavljaju praktičnu nužnost mogućeg djelovanja kao sredstvo da se dođe do nečega drugoga što se hoće«¹³ dok je kategorički imperativ »onaj koji neko djelovanje samo za sebe predstavlja kao objektivno – nužno, bez odnosa prema kakvoj drugoj svrsi.«¹⁴ Dakle, ako djelujemo dobro samo kako bismo postigli neku drugu svrhu, ako nam nije samo dobro svrha, onda se govori o hipotetičkom imperativu. Ako se pak ono predstavlja kao po sebi dobro, onda je to kategoričan princip volje. Postavlja se pitanje kako su uopće mogući ti imperativi, odnosno Kant se pita kako uopće možemo a priori dokazati da jedan kategorički imperativ uopće postoji. Dužnost je bezuvjetna nužnost djelovanja i kao takva mora vrijediti za sva umna bića pa »mora samo zato biti zakon i za svaku ljudsku volju.«¹⁵ O volji je već rečeno ponešto. Objektivni princip samoodređenja volje jest svrha i to svrha koja mora objektivno vrijediti za sva umna bića, ako je dana s pomoću samoga uma. Svrhe koje si umno biće postavlja kao učinke svoga djelovanja su relativne i ne mogu davati općenite i za sva umna bića opće principe. Te su relativne svrhe stoga samo osnova hipotetičkih imperativa.

Kant nadalje govori o autonomiji i heteronomiji volje. Kaže kako je autonomija volje »svojstvo volje po kojemu je ona sama sebi zakon. Dakle princip autonomije je: nikako drugačije ne birati nego samo tako da maksime izbora volje u istome htijenju ujedno budu opći zakon.«¹⁶ Osim autonomije, Kant govori i o heteronomiji volje koja proizlazi iz traženja zakona koji određuje volju i to iz traženja izvan sposobnosti svojih maksima za vlastito opće zakonodavstvo. Dakle u tome slučaju volja ne daje sama sebi zakon, nego joj je on dan preko objekta i to omogućuje

¹³ Ibidem, pp. 40

¹⁴ Ibidem, pp. 41

¹⁵ Ibidem, pp. 56

¹⁶ Ibidem, pp. 76

samo hipotetičke imperativne. Kategorički pak imperativ mora apstrahirati od svakoga predmeta kako isti ne bi imao utjecaj na volju.

4. Što je religija i vrste religije

Kako kaže Nikola Skledar, »Filozofija u naporu promišljanja svega što jest, tragajući za cjelinom i smislom toga svega, bavi se i bićem religije (religio, onis, f., religio 1 – religio – 3 čovjekova vezanost za nadnaravno) pitajući o njoj i najstojeci je misaono obuhvatiti, pojmiti i doprijeti do njezine biti i smisla.«¹⁷ Ona zbiljnost religije niti poriče niti uspostavlja nego ju samo predmeće kao što predmeće i sva bića koja promišlja. Kantova pak definicija religije glasi: »Religija je (subjektivno gledano) spoznaja svih naših dužnosti kao božanskih zapovijedi.«¹⁸ U njoj se ne zahtjeva nikakvo znanje, čak ni ono o postojanju Boga, jer je to izvan granica naše spoznaje, nego je za nju potrebna samo ideja Boga do koje neizbježno dolazimo ako nastojimo oko dobra. Kant razlikuje objavljenu, odnosno onu »u kojoj prvo moram znati da je nešto božanska zapovijed da bih to priznao kao svoju dužnost« od prirodne religije, odnosno one »u kojoj prvo moram znati da je nešto dužnost kako bih to mogao priznati kao Božju zapovijed.« Filozofi su imali i imaju različita stajališta o religiji, pa tako naturalisti niječu sve natprirodne božanske objave, racionalisti dopuštaju mogućnost božanske objave, ali ne smatraju da je njezino poznavanje i prihvaćanje nužno za religiju, dok pak supernaturalisti smatraju vjeru nužnom za opću religiju. Ukoliko razlikujemo vjeru samo prema njezinom značenju, a ne prema iskonu i prema njezinoj unutarnjoj mogućnosti, odnosno je li prirodna ili objavljena, onda razlikujemo prirodnu i učenu religiju. U prirodnu se religiju svaki čovjek ima

¹⁷ Skledar, Nikola. *Filozofija religije I. Kanta*, Polit. misao, Vol XXXIII (1996), br. 4, pp. 123

¹⁸ Kant, Immanuel. (2012) *Religija unutar granica pukog uma*. Zagreb, Nakl. Breza, pp. 143

moгуćnost sam uvjeriti svojim umom, dok se u učenu religiju druge mođe uvjeriti samo učenošću, odnosno mora ih se voditi kroz nju. Međutim svaka religija, pa tako i objavljena, sadrđava neke principe prirodne religije jer se sama objava pojmu religije dodaje samo umom. Kant nadalje prikazuje kršćansku religiju prvo kao prirodnu, a zatim kao učenu religiju. Prirodna je religija kao moral čisti umski pojam jer se svakoga mođe uvjeriti u nju. No, u umskoj religiji ne postoji crkva kao takva. Doduše postoji ta trađena jednodušnost, ali da bi se ona mogla održavati, budući da to ne mođe sama od sebe, potrebno da je da postane vidljivom crkvom. Dakle, umska se religija, kada je jednom izložena, mođe shvatiti i biti uvjerljiva svim ljudima na osnovu njihovom vlastitog uma. Nasuprot umskoj religiji stoji učena religija. On iznosi dogme koje su nespoznatljive umom, a ipak želi biti saopćena svim ljudima pa tako daje primjere raznih čuda i djela kako bi naišla na prihvaćanje široke mase ljudi. To prihvaćanje dogmi i načela neke religije je prije svega vjera (fides sacra). Kršćanska se vjera mođe promatrati kao čista umska ili kao objavljena vjera (fides statutaria). Isto tako se umska vjera mođe okarakterizirati kao ona koju čovjek dobrovoljno prihvaća i shvaća (fides elicita), a objavljena se vjera shvaća kao zapovjeđena (fides imperata). Dalje slijedi da se kršćanski nauk ne naziva samo religijom nego i vjerom jer sam nauk nije podignut na umskim pojmovima nego na činjenicama i ta se dva obilježja kršćanske vjere, da je religijska i učena, ne mogu odvojiti jedno od drugoga. »Istinska jedina religija ne sadrđi ništa osim zakona, tj. takvih praktičkih principa čije bezuvjetne nuđnosti mođemo postati svjesni, dakle koje priznajemo kao objavljene čistim umom (ne empirijski).«¹⁹ Čovjek antropomorfizira Boga i smatra da ga mođe pridobiti za nekakve svoje interese i pokušava se na sve načine svidjeti bođanstvu. Bogu svoju naklonost pokazujemo i žrtvovanjima, sve u cilju bođanske naklonosti prema nama. To su zapravo postupci koji nemaju moralnu vrijednost, ali imaju svrhu, a to je bogobođajnost i taj je postupak

¹⁹ Ibidem, pp. 156

zapravo »puka religijska tlapnja koja može primati svakojake oblike.«²⁰ Kant dalje nastavlja u istom tonu, prihvaćajući kao načelo nepotrebno dokazivanja tvrdnju da je »sve osim dobrog načina života što čovjek misli da može učiniti da bi postao Bogu dopadan obična je religijska tlapnja i služba Božja.«²¹ Sama pobožnost ima dvije odredbe moralne nastrojenosti spram Boga; strah od Boga, odnosno pridržavanje njegovih zapovijedi iz podaničke dužnosti, te ljubav prema Bogu iz vlastitog slobodnog izbora. Obje odredbe, iznad moralnosti sadrže i pojam nekog nadosjetilnog bića kojeg mi često mislimo antropomorfistički, a njegova se ideja ne može zadržati u spekulativnom umu. Što se tiče pojma čovjekove savjesti, Kant ju definira kao »svijest koja je dužnost za sebe samu.«²² Druga definicija savjesti bi bila da je ona »moralna moć suđenja koja sudi samoj sebi.«²³

5. Kantova metafizička razmatranja

Kantu važno pitanje predstavlja pitanje metafizike, odnosno može li nam ona reći nešto o svijetu ili proširiti znanje o istom. On je izričito inzistirao na utemeljenju metafizike i to si je postavio kao zadaću Kritike čistoga uma. Metafizika ima zadaću raspraviti ideje čovjeka, svijeta i boga i upravo se time Kant najviše i bavi. Samo pitanje metafizike jest upravo to kako je metafizika uopće moguća kao prirodno svojstvo čovjeka, svojstvo koje čovjek nesumnjivo ima. Ljudski si um postavlja pitanja koja su nerješiva jer nadilaze spoznaju moć istoga. Glavna metafizička pitanja koja razmatra su ona o Bogu, besmrtnosti i slobodi. Postavlja se i pitanje o

²⁰ Ibidem, pp. 158

²¹ Ibidem, pp.158

²² Ibidem, pp.172

²³ Ibidem, pp.172

moćnosti metafizike, koja je moguća ukoliko nam može pružiti sigurnu spoznaju. Metafizička je spoznaja a priori spoznaja, a Kant ju još naziva transcendentalnom. »Ja nazivam transcendentalnim svaku spoznaju koja se ne bavi predmetima već našom spoznajom predmeta ukoliko je ona moguća a priori.« Kant smatra da svaka naša spoznaja počiva na iskustvu, ali se ne mora svaka spoznaja nužno svesti na iskustvo, odnosno ne slaže se s Humeom u tome da nam iskustvo nužno daje univerzalnu spoznaju. Čovjek do spoznaje dolazi iz putem osjetilnosti i putem razuma. Predmeti su nam dani pomoću osjetilnosti, a razumom ih zamišljamo, odnosno razum ih supsumira pod svoje čiste pojmove ili kategorije. Na taj način osjetila i razum surađuju konstituirajući naše iskustvo i pružaju apriorne elemente po kojima je moguća spoznaja. Kant te elemente još naziva i »formama« i one stoje u temelju svake spoznaje te čine transcendentalnu filozofiju. Te forme je moguće, međutim, primijeniti samo unutar granica našega iskustva. Međutim, čovjek donosi i subjektivne sudove koji se proširuju preko granice našega iskustva i upravo se tim spoznajama bavi čisti um. Kant razlikuje tri osnovne ideje – psihološku, ili onu koja se tiče besmrtnosti duše, teološku i kozmološku ideju. »Sve transcendentalne ideje će se moći podijeliti u tri klase, od kojih prva sadrži apsolutno (bezuvjetno) jedinstvo misaonog subjekta, druga apsolutno jedinstvo niza uvjeta pojave, treća apsolutno jedinstvo uvjeta svih predmeta mišljenja uopće.«²⁴ Iz svake kozmološke ideje slijede dva suprotna stava – teza i antiteza i na taj način nastaju antinomije, Kant ih navodi četiri. Antinomije, po Kantu, predstavljaju sukob dvaju suprotstavljenih tvrdnji.

6. Kantove antinomije uma

²⁴ Kant, Immanuel. *Kritika čistog uma*. (1990) BIGZ, Beograd, pp.240

Teza prve antinomije uma glasi: »svijet ima početak u vremenu, a s obzirom na prostor također je ograničen granicama«, a antiteza: »svijet nema početka i granica u prostoru nego je beskonačan kako u pogledu vremena, tako i prostora.« Kant pokušava razriješiti antinomije u svom sustavu transcendentnog idealizma. On smatra da ako je jedan sud neistinit, drugi mora biti istinit, odnosno ako je sud »svijet je beskonačan« neistinit, ona njemu suprotni sud, da svijet nije beskonačan, mora biti istinit. Međutim, Kant kaže i da »ako oduzmem ovu pretpostavku ili ovaj transcendentni privid i ako poričem da je on sam stvar po sebi, onda se kontradiktorno proturječje obaju tvrdnja preobražava samo u dijalektičko proturječje, a budući da svijet i ne egzistira sam o sebi, on ne egzistira ni kao o sebi beskonačno ni kao o sebi konačno cijelo. On se samo može naći u empirijskome regresu niza, a nikako sam za sebe.« Teza druge Kantove antinomije uma glasi: »Svaka složena supstancija na svijetu sastoji se od jednostavnih dijelova, ne egzistira uopće ništa osim jednostavnoga ili onoga što je od njega složeno«, a antiteza glasi »ni jedna stvar na svijetu ne sastoji se od jednostavnih dijelova i ne egzistira uopće ništa jednostavno u njemu.« Dakle, ako je supstancija nešto složeno i ispunjava neki određeni prostor ona nikako ne može biti jednostavna jer je to kontradiktorno. Jednostavno može postojati samo kao ideja u čovjekovom umu jer čovjek svakodnevno opaža objekte koji su složeni, odnosno promatra ukupnost obilježja nekog objekta, a ne svaki jednostavni dio zasebno. Teza treće antinomije uma glasi da »pored kauzaliteta zakona prirode, radi objašnjenja stvari u prirodi, mora se u svijetu pretpostaviti i kauzalitet slobode«, a antiteza glasi: »ne postoji sloboda, već se sve u svijetu događa po zakonima prirode.« Mora se pretpostaviti da svaki uzročni niz započinje s jednim apsolutnim članom jer kada njega ne bi bilo nijedan uzrok ne bi imao početak. Kant tvrdi da možemo govoriti o dva tipa uzročnosti, o prirodnoj uzročnosti i o uzročnosti slobode. Prirodna se uzročnost sastoji u tome da jedno stanje dolazi za drugim uvijek po nekom pravilu, a s druge strane sloboda »ne stoji prema prirodnom zakonu kao pod

nekim drugim uzrokom koji bi ga određivao po vremenu.«²⁵ Budući da naš um ne može dobiti nikakav apsolutni totalitet uvjeta u kauzalnom odnosu, on stvara ideju slobode, koja je transcendentalna ideja koja ne sadrži ništa što dolazi iz iskustva. Ona je nezavisnost volje od drugih utjecaja. Kant tvrdi da svi ljudi sebe zamišljaju slobodnima, barem u pogledu vlastite volje. Nasuprot slobodi stoji prirodna nužnost, ali ni jedna ni druga nisu iskustveni pojmovi. Kant smatra da je krivo odvajati slobodu od prirodne nužnosti, dapače, one ne samo da se mogu zajedno zamisliti u jednom subjektu, one se moraju nužno zamisliti u njemu. Kant se opet vraća na područje moralnosti i smatra kako je nemoguće govoriti o moralnosti bez slobode. Čovjek mora djelovati po svojoj volji, odnosno mora biti autonoman u pogledu iste. Dakle, mora djelovati iz svoje volje, a ne iz nekih drugih razloga. Teza Kantove četvrte antinomije uma glasi: »Svijetu pripada nešto što je ili kao njegov dio ili kao njegov uzrok upravo nužno biće.«, a antiteza glasi: »Ni u svijetu ni izvan njega ne egzistira biće koje je upravo nužno kao njegov uzrok.« Dokaz za svoju tezu Kant vidi u tome da je sve promjenjivo i to promjenjivo mora biti rezultat nečega što je egzistiralo prije svijeta, a sam svijet je samo posljedica toga. Međutim, s druge strane on pak smatra kako je nemoguće da postoji neko nužno biće kao uzrok, jer kada bi svijet bio nužan taj bi uzrok morao biti sadržan unutar samoga svijeta.

7. Kako um spoznaje prvi uzrok

Postoje tri puta uma kojima on dolazi do spoznaje prvog uzroka. »Prvi put ili način jest da se polazi od određenog iskustva, tj. u iskustvu spoznatog ustrojstva svijeta iskustva kao takvog, svijeta osjetilnosti.«²⁶ Za to je potrebno božansko biće, nešto što je izvan svijeta, neko biće

²⁵ Ibidem, pp.287

²⁶ Gretić, Goran. (1984) *Kant i ontoteologija*. GPF 2 (2) pp. 68

koje je prvi uzrok svega. Taj se dokaz naziva fiziko-teologijskim dokazom. Drugi put se ne oslanja na iskustvo nego si um sam postavlja neki temelj iz kojega opet sam zaključuje na prvi uzrok svega i to nazivamo kozmologijskim dokazom. Treći dokaz pretpostavlja da uopće postoji neko biće u svijetu, ali tu se opet radi samo o pojmovima našega uma koje on sam stvara. Ova su tri puta zapravo tri dokaza za postojanje boga u okviru filozofije. Kant kaže kako oni »ne moraju uvijek biti dani u čistom obliku, dapače, pojavljuju se u različitim varijantama ali su samo ta tri načina principijelno moguća.«²⁷ Kant je preispitao sva tri načina i opovrgnuo ih te je zaključio kako »čisti um nije u stanju niti empirijskim putem niti transcendentnim putem zadobiti utemeljenu i sigurno spoznaju boga.«²⁸ Mi dakle ne možemo znati što je to što apsolutno nužno postoji, kao što također ne možemo znati postoji i neko nužno biće, odnosno bog jer to nikako ne možemo dokazati.

8. Zaključak

Kant je svoja djela usmjerio ka objašnjenju religije, teorije morala i ono najvažnije za njega, mogućnosti spoznaje. Smatrao je da je važno ispitati čovjekove spoznajne mogućnosti, kao i utemeljiti metafiziku. Važno je mjesto dao religiji jer je smatrao kako ona ima važnu ulogu u ljudskoj kulturi, te je mnogo spisa posvetio upravo njoj, kao i otkrivanju granica ljudskog uma. Ovim je radom pokušao približiti Kantov način razmišljanja o istome. On je spoznao kako je čovjek jednako sposoban za dobro koliko i za zlo i da upravo on sam odlučuje kako će i što činiti i to svojom voljom. Ona je dobra po svome htijenju, a usko je povezana s umom koji ima mogućnost proizvesti volju koja je dobra. Kant je jako bio zaokupljen i pitanjem morala i pitanjima imperativa. Smatra kako postoje dvije vrste imperativa, hipotetički i kategorički. Kategorički imperativ nas uči da radimo po onoj maksimi za koju bismo mogli htjeti da postane

²⁷ Ibidem, pp. 69

²⁸ Ibidem, pp. 69

općim zakonom. Dakle on je vjerovao da u svakom umnom biću postoji moralni zakon po kojemu mi možemo djelovati, te da svaki čovjek ima maksime po kojima je spreman djelovati. Dao je važno mjesto metafizici i ispitivao je granice ljudskoga uma. Smatrao je da postoji neko više biće, ali da čovjek ima samo ideju toga bića koju je stvorio u umu, ali da se sam nikada ne može približiti tome biću niti ga spoznati jer je čovjek konačan, kao i njegov um i nema sposobnost shvatiti ono što je beskonačno i vječno, odnosno ono što je izvan granica njegovog uma i iskustva. Ali čovjek je prirodno znatiželjan i neprestano se pita i preispituje o tim višim uzrocima, ali kako ih ne može spoznati, on zapada u proturječja i vrti se u krug. Tako je Kant formulirao četiri antinomije uma pokušavajući ih shvatiti, te je za svaku uspostavio tezu i antitezu, te konači zaključak.

9. Sažetak

Nakana ovoga rada je bila približiti Kantovo shvaćanje religije, kao i njegovo tumačenje granica čovjekovog uma, spoznaje i morala. Kant je veliki broj svojih djela i spisa posvetio upravo ovim temama kao i pitanju metafizike. U radu je prokazano njegovo shvaćanje pojma ljudske volje, moralnosti i toga što čovjeka naginje da čini dobro ili loše, te koliko je čovjek u mogućnosti ili nije spoznati nešto što je veće od njega samoga i od svih nas.

Ključne riječi: religija, spoznaja, volja, moral

10. Literatura:

1. Kant, Immanuel. *Religija u granicama pukog uma*. (2012) Zagreb, Naklada Breza
2. Kušar, Stjepan. *Pojam vjere u Kantovoj filozofiji religije*. *Prolegomena* 13 (1) 2014
3. Senković, Željko. (2007) *Kantovo pomirenje znanosti i religije*.
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=152517
4. Kant, Immanuel. *Kritika čistog uma*. (1990) BIGZ, Beograd
5. Kant, Immanuel. *Osnivanje metafizike čudoređa*. Kant, (1995) Biblioteka IGITUR
6. Gretić, Goran. (1984) *Kant i ontoteologija*. *GPF* 2 (2), 58-72